

Eğitimde Nezaket

Prof. Dr. İsmail AYDOĞAN
Nurcan ÖZBAL

2. Baskı

Prof. Dr. İsmail AYDOĞAN - Nurcan ÖZBAL

EĞİTİMDE NEZAKET

ISBN 978-605-241-541-2

Kitap içeriğinin tüm sorumluluğu yazarlarına aittir.

© 2023, PEGEM AKADEMİ

Bu kitabın basım, yayım ve satış hakları Pegem Akademi Yay. Eğt. Dan. Hizm. Tic. AŞ'ye aittir. Anılan kuruluşun izni alınmadan kitabın tümü ya da bölümleri, kapak tasarımı; mekanik, elektronik, fotokopi, manyetik kayıt ya da başka yöntemlerle çoğaltılamaz, basılamaz ve dağıtılamaz. Bu kitap, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı bandrolü ile satılmaktadır. Okuyucularımızın bandrolü olmayan kitaplar hakkında yayineimize bilgi vermesini ve bandrolsüz yayınları satın almamasını diliyoruz.

Pegem Akademi Yayıncılık, 1998 yılından bugüne uluslararası düzeyde düzenli faaliyet yürüten **uluslararası akademik bir yayinevidir**. Yayımladığı kitaplar; Yükseköğretim Kurulunca tanınan yükseköğretim kurumlarının kataloglarında yer almaktadır. Dünyadaki en büyük çevrimiçi kamu erişim kataloğu olan **WorldCat** ve ayrıca Türkiye'de kurulan **Turcademy.com** tarafından yayınları taranmaktadır, indekslenmektedir. Aynı alanda farklı yazarlara ait 1000'in üzerinde yayını bulunmaktadır. Pegem Akademi Yayınları ile ilgili detaylı bilgilere <http://pegem.net> adresinden ulaşabilmektedir.

1. Baskı: Ocak 2019, Ankara

2. Baskı: Ekim 2023, Ankara

Yayın-Proje: Şehriban Türüldür
Dizgi-Grafik Tasarım: Tuğba Kaplan
Kapak Tasarımı: Pegem Akademi

Baskı: Sonçağ Yayıncılık Matbaacılık Reklam San Tic. Ltd. Şti.
İstanbul Cad. İstanbul Çarşısı 48/48 İskitler/Ankara
Tel: (0312) 341 36 67

Yayıncı Sertifika No: 51818

Matbaa Sertifika No: 47865

İletişim

Macun Mah. 204. Cad. No: 141/A-33 Yenimahalle/ANKARA

Yayınevi: 0312 430 67 50

Dağıtım: 0312 434 54 24

Hazırlık Kursları: 0312 419 05 60

İnternet: www.pegem.net

E-ileti: pegem@pegem.net

WhatsApp Hattı: 0538 594 92 40

Prof. Dr. İsmail AYDOĞAN

İlk ve ortaöğrenimini Kahramanmaraş ve Ankara'da tamamladı. Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi, Eğitim Yönetimi ve Teftişi Bölümünden mezun oldu. Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimler Enstitüsünde, aynı alanda, yüksek lisans ve doktora yaptı. 1997-2014 yılları arasında Erciyes Üniversitesi Eğitim Fakültesi ve Edebiyat Fakültesinde Araştırma Görevlisi, Yardımcı Doçent ve Doçent olarak çalıştı. 2014 yılında Kırıkkale Üniversitesine geçti. 2015 yılında profesör oldu. Hâlen Kırıkkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi'nde öğretim üyesi olarak çalışmaktadır. Yurt içinde ve yurt dışında uzun ve kısa süreli görevlerde bulunan Aydoğan'ın, "Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri", "Eğitim ve Paradigma", "Kültür Temelli Eğitim" ve "Eğitimin Türkçesi" adlı kitaplarının yanı sıra ulusal ve uluslararası dergilerde yayımlanmış altmışın üzerinde kitap bölümü, makale ve bildirisi bulunmaktadır.

Nurcan ÖZBAL

İlk, orta ve lise eğitimini Kırıkkale'de tamamladı. Üniversite eğitimini ise Ankara Gazi Üniversitesi Mesleki Eğitim Fakültesinde tamamlayarak Milli Eğitim Bakanlığında öğretmen olarak görev ve başladı. Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Eğitim Yönetimi ve Denetimi alanında yüksek lisans eğitimini tamamladı. Hâlen Kırıkkale Şehitler İlkokulu'nda görev yapmaktadır.

ÖN SÖZ

İnsan hayatını güzelleştiren nezaket, yaşamın en derin noktalarına sızabilen bir su işlevi görmediği zaman, bir işin sadece yapılmasını; gördüğü zaman ise o işin güzellikle yapılmasını sağlar. Bir işin yapılması ile o işin güzellikle yapılması arasındaki temel fark, deniz kenarında yaşayan bir insanın su ihtiyacını karşılamak için denizden su içmesi gibidir. Görüntü olarak deniz suyu da bir sudur. Lakin deniz suyu insan vücuduna uygun nitelikte içilebilir bir su değildir. İnsanın konuşması, düşünmesi, davranması ve başkalarının hayatına olumlu etki yapabilmesi, tüm bu eylemlerin güzellikle yapılmasına bağlıdır. Ancak o zaman, insanca bir hayattan bahsedilebilir. Eğitimde nezaket, deniz suyunun içilebilir su haline getirilmesi gibi, insanın tüm düşünce ve davranışlarının güzellikle yansıtılmasını sağlayan bir olgudur. Belki de insanın diğer canlılardan ayrılan en temel özelliği, tüm edimlerine güzelliği katabilme iradesine sahip olmasıdır. Eğitimi, insana bu iradesini hatırlatan ve bu iradeyle hayatını sürdürmesini sağlayan uğraş olarak görmek gerekir. Aksi durumda, eğitimle bilgili ve becerikli insanlar yetişebilir, bu insanlar yaptıklarıyla hayatı kolaylaştırabilir, hatta devlet bürokrasisinde önemli görevlerde yer alabilir ama sözleriyle, davranışlarıyla insan ilişkilerinde tatsız bir atmosfer oluştururlar. Nitekim içinde bulunduğumuz her kademedeki eğitim süreci, bir işi yapmasını bilen ama güzellikle yapmayan insanlar yetiştirmektedir.

Bilgi, beceri hatta yetenek, insan ve hayat için gereklidir ama yeterli değildir. Örneğin insanların su içmesi gereklidir ama suyu adaba uygun yerde ve şekilde içmesi de gerekir. İnsanın konuşan değil, zarifçe konuşan bir varlık olduğu unutulmamalıdır. Eğitim sistemimiz insanın zarafetini ve nezaketini ön plana almamakta, daha çok başarıya odaklanmaktadır. Bunun neticesinde, diplomalı ama nezaketten yoksun insanları çokça görmek maalesef sıradanlaşmaktadır. İnsanın dışındakilerine bu kadar önem atfedip, içindekileri o kadar önemsiz görmek, tıpkı parayla saadeti hedefleyen çağın kimi insanı-

nın ulaştığı küstahlığın genelleşmesine ve normalleşmesine yol açar. Bu da büyük bir hicap kaynağı olarak insanlığın önünde duracaktır.

Bu kitap, eğitimde nezaket olgusunun felsefi temelini ortaya koyduktan sonra nezaketin günlük hayata dercedilmesine imkn sağlayan öneriler sunmaktadır. Söz konusu öneriler oluşturulurken, eğitim dışındaki alanlara özgü geliştirilen önerilerden de esinlenilmiştir. Özetle bu kitap, milli eğitim örgütünün alt ve üst sistemlerinde görev yapan başta öğretmenler, okul müdürleri, merkez örgütündeki şube müdürleri, daire başkanları ve genel müdürler için yararlı olacağı düşüncesiyle kaleme alınmıştır.

Ayrıca kitabın ortaya çıkmasına Nurcan zbal'ın 2017 yılında tamamladığı "Estetik Eğitim" adlı yüksek lisans tezinin esin kaynağı olduğunu belirtmeliyim. Son olarak kitabın son halini zaman ayırıp okuyan, eleştiri ve önerilerde bulunan değerli dostlarım Alaaddin nver'e, Zeki Bilgili'ye, Doç. Dr. Salim Pilav'a ve Prof. Dr. Ali Taş'a iten teşekkürlerimi sunarım.

Prof. Dr. İsmail AYDOĞAN

ORCID No: 0000-0002-5447-4741

İÇİNDEKİLER

Ön Söz.....	v
Giriş.....	1
Adab-ı Muaşeret (Görgü ve Nezaket Kuralları)	17
Tanışma Adabı.....	24
Konuşma Adabı.....	27
Dinleme Adabı.....	35
Hitap Adabı.....	39
Sohbet Adabı.....	43
Saygı Adabı.....	47
Selamlaşma ve Tokalaşma Adabı	50
Ziyaret Adabı	59
Hediye Alma ve Sunma Adabı.....	63
Kıyafet Adabı	66
Yolda Yürüme ve Sokakta Bulunma Adabı.....	70
Merdivende ve Kapıda Bulunma Adabı	74
Arkadaş İlişkileri Adabı.....	77
Oturma - Kalkma Adabı.....	82
Öğretmen ve Öğrenci Adabı.....	84
Protokol Kuralları.....	91
Makam Protokolü	96
Konuk ve Ziyaret Protokolü.....	100
Davet ve Ziyafet Protokolü.....	102
Kıyafet Protokolü	106
Resmi Yazışma Protokolü.....	109
Sonuç.....	111
Kaynakça.....	119

GİRİŞ

Günümüz ülkelerini, toplumlarını ve bireylerini az ya da çok etkisi altına alan düşünce ve yaşam biçiminin Batılı toplumlar tarafından oluşturulduğu konusunda neredeyse bir uzlaşa bulunmaktadır. Bu nedenle en kapalı olarak adlandırılan toplumlardan en şeffaf olarak adlandırılan toplumlara kadar hemen hemen tüm toplumlara sirayet eden batı tipi yaşama biçimi kültürel olana baskın gelmekte, bireyler çeşitli mekanizmalar aracılığıyla kültür dışı bir düşünme ve davranış içerisinde bulunmaktadır. Bu bireyler, toplumun geleneklerini ve yaşama biçimini terk ederek “özgürlük” sanısına boyun eğmektedir. Bireyleri toplumdaki ve toplumsal olandan daha güçlü kılan bu özgürlük heyulası, sınır tanımayan bir şekilde kültürel olanı dışlamaktadır. Kültürel olanı dışladıkça özgürleşen, özgürleştikçe hırçınlaşan, hırçınlaştıkça narsistleşen, narsistleştikçe tehlikelileşen bu bireyler, toplumsal yaşamı kaotik bir ortama çevirmektedir. Elbette bu birey olamamış, öldürülmüş; yetişmemiş yetiştirilmiştir. Bu bireyin serencamı tek başına analiz edildiğinde, ortaya çıkan tablo sadece kahırlanmadan ibaret olacaktır. Ne var ki, hayat tarihiyle anlaşılır, sosyolojisiyle analiz edilir, felsefesiyle konumlandırılır. Bu nedenle batı düşünme ve yaşama biçiminin son görüntüsü olan post modernizmin oluşturduğu güçlenen bireyin, neden kontrol edilemez olduğunu anlamak için bir önceki döneme yani modern döneme bakmak gerekecektir.

Fransız İhtilali, batı tarihinin ciddi bir dönüm noktası olup, içinde yaşadığımız çağı da belirleyen temel ilkelerin belirlendiği bir dönemdir. Ortaçağın geleneksel yaşamını ortadan kaldıran bu devrim, ikame ettiği kurallar silsilesiyle modern dönemi de başlatmıştır. Modernizmin, “şimdi”yi temel alması, özünde olan “eski”ye karşıtlığından kaynaklanmaktadır. Bir aydınlanma projesi olan modernizm, her ne kadar ortaçağın teolojik yanına karşı gelerek, pozitivist ve rasyonel olanı yüceltse de, kendisi de kurallarla gelenek (!) oluşturmaktan kaçamamıştır. Geleneğin yerine ikame ettiği kuralları topluma ve bireye dayatması 200 (iki yüz) yılı aşkın sürede gerçekleşen modernizm, oluşturduğu kuralcı yaşamı gelişen teknolojinin açtığı alanla genişletme kararı alarak yeni bir döneme geçilmesine müsaade etmiştir. Post modernizm olarak adlandırılan bu dönem aslında modernizmin kız kardeşidir. Çünkü modernizmin maskülenistliğine karşın, post modernizm feminen niteliklidir. Modernizmin sert kuralcılığına karşın, post modernizmin esnek; modernizmin toplumsallığına karşın, post modernizm bireysel; modernizmin genelliğine karşın, post modernizm bireycidir. İçinde yaşadığımız post modern çağ, bu nitelikleriyle toplumsal olanı değil, bireysel olanı yüceltmektedir. İşte bu güçlenen birey, kurallara riayet etmek yerine kendi kuralını oluşturmakta, düzene uymak yerine kendi düzenini oluşturmaktadır. Toplum içinde kendini örten bireyden, kendi içinde toplumu örten bireye doğru olan değişimde kaybeden toplumsallık olmuş, sonuçta kontrol edilemeyen bir birey ortaya çıkmıştır. Günümüz eğitim sistemlerinde kullanılan öğretim yöntemlerinin bireye odaklanması, merkezde öğrencinin yer alması, araştırmaların görüş olarak yapılması (yani nicel boyutunun artması) bu değişimin yansımaları olarak düşünülmelidir.

Geleneksiz ve kültür dışı yaşamın müşterisi olan bireylerin toplumsal hayatta görüntüsü veya yaşaması herkes tarafından sorunlu alanlar ortaya koymakta, bu alanlar çoğaldıkça toplumsal

yaşam bireyselleşmekte, toplumun toplum olma özelliği ortadan kalkarak topluluk haline gelmektedir. Bu durumun çözücü olarak da eğitim sistemleri gösterilmektedir. Ne var ki, eğitimi oluşturanlar da bu post modern iklimin içinde yetiştiklerinden, bu durum çözüm yerine sorunun büyütülmesine katkı sağlamaktan başka bir işe yaramamaktadır.

Bu sorunun çözümü, ya modernizmin kuralcılığına devam etmek ya kültürel olanı yaşatmak için önlemler almak ya da her ikisini birden uygulamaya koymakta görünmektedir. Özellikle eğitim sistemlerinde ciddi önlemler alınmalıdır. Çünkü her birey bu sistemden geçmektedir. Eğitim sisteminde alınacak önlemlerin başında öğretimden ziyade eğitimin öncelenmesi gelmelidir. Eğitimden kasıtın ise bireyin toplumsal ve kültürel yaşama uyumunu sağlamak olduğu bilinmelidir. Örneğin öğretmenlerin birinci amacı, kültürel davranışlara uyum konusunda öğrencilere taviz vermemesi olmalıdır. Bunun ebeveynleri de kapsayacak şekilde yapılması sağlanmalıdır. Öte yandan temel hayat becerilerinin öğretildiği bir müfredata geçişin sağlanması gerekir.

Sonuç olarak; Batı egemenliğinin modernizm ve post modernizmle ülkemiz dâhil hemen her ülkede etkisini sürdürmesi, toplumların kültürel paradigmalarına göre anlama, kavrama ve yaşama şekillerinde ciddi bir değişime neden olmuştur. Bu durum kültürlerin-geleneklerin oluşturduğu algıların ortadan kalkmasını doğurmuştur. Ortadan kalkan bu algılardan en temel olanı ise güzellik algısıdır.

Unutulan Kavram: Güzellik

Güzel terimi, zevkin süzgecinden geçmiş, doğrudan kavranan ve zihni tatmin eden bir uyum ve kusursuzluktur. Güzellik, zarafet, azamet, yücelik, algılanabilir bir ölçü ve ahengi dile geti-

ren, insana bedii bir zevk veren estetik deęerlerdir¹. Güzeli, kelime anlamı olarak Türkçe sözlükte: “Biçimindeki uyum ve ölçülerindeki denge ile hoşla giderek hayranlık uyandıran, iyi ve hoş olan”; güzellik kelimesi ise: “Estetik bir zevk, coşku, hoşlanma duygusu uyandıran nitelik, hüsün” şeklinde yer alır². Kısaca güzel, zevkin kontrolünden geçmiş, zahmetsizce, asgari vasıtalarla azami verimi temin eden, zihnin kavradığı ahenk, zihni bir tatmindir³.

Platon Büyük Hippias diyalogunda “güzel, güçtür” der ve ilk kez bu diyalogda güzeli başlı başına bir felsefi obje olarak işler. Diyalogda bir güzel idea’sı ve bir de tek tek güzel olan vardır. Bu durumdan mutlak güzellik, estetik ve relativist (bağıntıcı) güzellik felsefesi doğar. Platon Şölen diyalogunda ise, mutlak güzellikten bahseder. Mutlak güzel, bütün güzelliklerin tepe noktasında bulunur ve gerçek varlıktır. Bütün varlığın odak noktasındadır ve aydınlatır çünkü varlığın amacı güzel ve iyi olmaktır. Platon en sonunda Tanrısal ve ideal güzellik anlayışına ulaşır; son dönemi olan Pythagorasçılığın etkisi ile “güzel olan salt geometrik formlardır” der. Form güzelliği, sayıların orantısından doğan matematik bir güzellik olarak bu düzeni ifade eder. Bu düzen harmonidir. Bu formların güzelliği zaman ve mekân üstüdür. Bu dönemde güzellik, oran ve orantıdan ibarettir⁴. Platon düşüncesinde dört çeşit “güzellik” söz konusudur. İlki duyulur formların sevgisiyle elde edilen “bedensel güzellik”; ikincisi ruhların sevgisiyle ulaşılabilen “moral (ahlaki) güzellik”; üçüncüsü bilimin elde edilme aşkı ile ilgili olan “entelektüel güzellik”; ideaya ulaşarak elde edilen ise “mutlak güzellik” tir⁵. Aristoteles ise güzelin özünü yaşamın kendisinin duyulur ve somut kimi özelliklerinde görür ve estetik

1 Koç, T. (2014). *İslam Estetiği*. İsam Yayınları, İstanbul.

2 TDK. (1988). *Türkçe Sözlük*. Türk Tarih Kurumu Basım Evi, Ankara.

3 Lalo, C. (2004). *Estetik*. (Çev: B. Toprak) Hece yayınları, Ankara.

4 Tunalı, İ. (2004). *Estetik*. Remzi Kitapevi, İstanbul.

5 Yıldırım, İ. (2014). *İdealist ve Pragmatist Estetik*. Aktif Düşünce Yayıncılık, Ankara.

olayın ölçütü olarak, ölçü (measure) kavramı üzerinde durur. Bu ölçü insanın kendisidir, onun oranlarıdır, gerçekliği algılayışıdır. Güzelin başlıca biçimleri ise, düzen (order), oran (proportion) ve açıklık (netteté) ile dile gelir⁶. Schillere göre güzellik, birbirine karşıt iki durumu, duygu ile düşünme durumunu birbirine bağlar. Fakat ikisi arasında ortalama bir şey yoktur. Biri tecrübe, diğeri de doğrudan akıl ile gerçekleştirilmiştir⁷.

Geniş bir alanı kapsayan kullanımıyla güzel kavramı, insan pratiğindeki her bir nesneyi değerlendirmesindeki bir kavram olmakla, aynı zamanda insanın kendi pratiğinin düzenleyicisi olarak da iş görmektedir. Güzel, karşıtı olan çirkin ile birlikte insan yaşamının da belirleyicisidir. Böylece güzel, bilincin kendi dışındakiyle olan ilişkisinin pratik ölçütüne dönüşmüş durumdadır. Kant, güzelin, bilgisel, kavramsal, hoş ve iyi ile sınırlarını ilk belirleyen düşünürdür. O, güzeli estetik bir kavram olarak belirler⁸.

Doğan⁹, Antonio Banfi'nin güzellik ile ilgili görüşünü şu şekilde belirtir: "Güzellik kavramı katkısız bir estetik değerdir. Ahlak sorununun tüm çözüm yollarının soyut bir iyi kavramı; dinsel sorunların olumlu çözüm yollarının soyut bir kutsal kavramı çevresinde toplandığı gibi, estetik sorununun tüm olumlu çözüm yollarını da güzel kavramını çevresinde toplanmaktadır. Böylece mutlak güzel, mutlak güzellik kavramlarına kolayca varılmış olur.

Güzelliğin özü, "orantı", "ölçü", "simetri", "uyum" ya da "çoklukların birliği" olarak tanımlana gelmiştir. 18. yüzyılda, İngiliz estetikçi Edmund Burke, bu genel kuramın içeriğini somut bilgilerinde belirlemeye çalışarak, güzel olan nesnenin belli ölçüleri,

6 Ziss, A. (2011). *Estetik(Gerçekliği Sanatsal Özümsemenin Bilimi)*. (Çev: Y. Şahan) Hayalbaz Kitap, İstanbul.

7 Schiller. (1999). *Estetik Üzerine*. (Çev: M. Özgü), Kaknüs Yayınları, İstanbul.

8 Delice, D. (2007). "Estetik Bir Yargı Olarak Güzel". *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya fakültesi Felsefe Bölümü Dergisi* (18), 1-21.

9 Doğan, M. (2003). *Estetik*. Dokuz Eylül Yayınları, İzmir.